

Během dvanácti let náboženská minorita obstála

ČEŠTÍ MORMONI ZA VÁLKY A PO NÍ

Zdeněk Vojtíšek

V povědomí českých svatých – příslušníků Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů nebo též mormonů – se udržují základní znalosti o začátcích působení této církve na území současné České republiky.¹ Z doby mezi začátkem misie (1884) a druhou světovou válkou vystupuje hlavně originální osobnost Františky Brodilové (1881–1931) a bývá dávána ostatním svatým za vzor. Také období komunismu je v české historii církve alespoň obrysově zpracováno.² Podstatně méně je toho známo o letech okupace a pak o rozvoji církve mezi lety 1945 a 1950.

S využitím archivních materiálů Národního archivu a Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů (SSSNNS) a časopisu *Nový hlas* se článek pokouší toto období popsat.

Válečná léta

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava začalo mít vedení církve, které bylo plně v rukou misionářů, potíže s úřady. Čtyři misionáři byli v červenci 1939 zatčeni a šest týdnů zadržováni. Misionářský prezident pro Československo, Wallace Felt Toronto (1907–1968), obtížně vymohl jejich propuštění; všichni misionáři museli ale Protektorát v srpnu 1939 opustit.³ Po jejich odjezdu byli pověřeni Jaroslav Kotulán a Josef Roubíček, aby vedli společenství v Brně, resp. v Praze, jak jim to jen podmínky dovolí. Torontovým zástupcem byl ustanoven jedenadvacetiletý Josef Roubíček (*1917),⁴ který právě v tomto roce uzavřel manželství s Martou, rozenou Teitzovou (*1913).⁵ Je paradoxní, že právě v této těžké době – v únoru 1939 – vyšel český překlad základního teologického spisu církve, *Článků víry* od Jamese E. Talmage. Josef Roubíček se dopočítal 86 členů církve, 10 svatých bylo pak během války pokřtěno.⁶

Činnost Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů byla během války překvapivě intenzivní. Jistě hrálo velkou roli to, že se místním mormonům podařilo založit spolek Česká misie církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů. Žádost o povolení spolku podal 30. května 1940 učitel Vít Komárek spolu s devíti dalšími svatými (mezi nimi byl i úředník Josef Roubíček). Signatáři předložili stanovy

spolku a v průvodním dopise se odvolali na to, že církev byla v Německé říši povolena. Berlínské misii by podle stanov také připadl majetek českého spolku, pokud by zanikl. Žádosti bylo vyhověno a spolek byl podle zákona 134/1867 ř. z. povolen.⁷

V archivu SSSNNS jsou zachovány hromadné dopisy, jimiž Josef Roubíček (podepsán jako „vedoucí misie“) povzbuzoval členy církve. Jsou to strojopisy, zpravidla o dvou stranách textu, které Roubíček rozesílal v desetidenní, ale někdy i v měsíční periodě. Pod titulem *Tak praví Pán* zprostředkoval takto i promluvy dvou zahraničních misionářských návštěvníků v Protektorátu z roku 1943. Z Roubíčkových textů vyplývá, že pražský i brněnský sbor pořádaly roku 1944 jarní konference.⁸ Jeden rozsáhlejší pastorační dopis z archivu je podepsán Terezií Vojkůvkovou, misionářkou vedoucí Pomocného sdružení žen.⁹ Josef Roubíček s dalšími členy církve slavnostně odhalil 24. července 1944 památník založení československé misie na Kněží hoře u Karlštejna. Právě tam totiž roku 1929 oficiálně založil apoštol mormonské církve John A. Widtsoe (1872–1952) československou misii.¹⁰

Intenzivní práce misionářů po válce

V březnu 1946 konsolidovala společenství českých svatých návštěva apoštola Ezry Taft Bensona (1899–1994, budoucího prezidenta církve). Setkal se s Josefem Roubíčkem a dalšími 28 členy církve.¹¹ Misie v Československu pak byla obnovena, když se její prezident Wallace Toronto po příjezdu ze Spojených států 28. června opět ujal svého úřadu. Doprovozovali ho dva misionáři. V jednom období (na

podzim roku 1948) měl na starost až 35 misionářů, kteří působili v Československu v 15 misionářských oblastech (v tom jsou ovšem započítány 4 pražské a 3 brněnské oblasti).¹² Distribuoval jim cyklostylovaný *Misionářský bulletin* o dvou až čtyřech stranách. Z textů je patrné, jak podrobně a pečlivě byla činnost misionářů v Československu plánována, řízena a vykazována. Misie přitom pracovala rozličnými způsoby a s různými cílovými skupinami: například využívala měsíční návštěvu britského týmu mormonských basketbalistů, který přijel na pozvání Sokola v březnu 1949,¹³ veřejně promítala filmy s mormonskou tematikou,¹⁴ organizovala Torontovy přednášky „se světelnými obrazy“ pro veřejnost¹⁵ a samozřejmě bezplatně vyučovala angličtinu a trávila stovky hodin v pouliční misii s traktáty a drobnými publikacemi.

Zdá se, že tyto aktivity byly celkem úspěšné: například v souvislosti se zápasem britských basketbalistů bylo rozdáno 12 tisíc traktátů, 2 250 lidí bylo osloveno na setkáních se sportovci a prodalo se 76 výtisků *Knihy Mormonovy*. Delegation sportovců byly přijaty na magistrátech a v kanceláři prezidenta. O akcích referovalo více než 100 novinových článků.¹⁶ V tomto poválečném období se díky této intenzivní misii stalo členy církve 149 svatých.¹⁷

Misie se setkávala i s překážkami (na některých místech nebylo umožněno přednášet nebo promítat),¹⁸ ale nezdá se, že zpočátku by byly významné. Je možné, že nám dnes neznámé potíže způsobily zánik spolku: Česká misie církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů zanikla 24. 9. 1947.¹⁹ Nový spolek Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů byl podle mormonského církevního historika 6. dubna 1950 rozpuštěn.²⁰ K rozpuštění tedy došlo o více než rok dříve, než byl přijat zákon 68/1951 Sb., jímž komunistický režim zrušil spolkový zákon a všechny spolky zlikvidoval.

Budoucí potíže misionářů předjímal zákaz bohoslužby k 20. výročí založení československé misie na Kněží hoře, který vydal Národní výbor v Berouně. Z Torontova časopisu ale vyplývá, že tento zákaz byl pravděpodobně nakonec odvolán a bohoslužba se 23. července 1949 přece jen konala.²¹ Až nové církevní zákony (217 a 218/1949 Sb.), které prosadila komunistická vláda v říjnu roku 1949, činnost mormonské misie fakticky zne-

možnily.²² Američtí misionáři se stali nežádoucími osobami, byli sledováni policií a jejich počet musel být mezi lety 1948 a 1949 zredukován na polovinu. Další tři misionáři byli v květnu 1949 vyhoštěni.²³ Navzdory těmto potížím rostly počty křtů. Mezi pokřtěnými v roce 1949 byl i sedmnáctiletý Jiří Šnederfler (1932–2006), budoucí vedoucí církve v době její ilegality v 70. a 80. letech. Josef Roubíček s manželkou Martou emigrovali v září 1949 do Kanady.

Na konci ledna 1950 zmizeli dva misionáři a po 11 dní o nich nebyla podána žádná zpráva. Byli zadrženi československou policií údajně kvůli vstupu do zakázané pohraniční zóny a obviněni ze špionáže. Nakonec byli po 27 dnech propuštěni pod podmínkou, že opustí zemi spolu s ostatními misionáři. Stalo se tak postupně do března 1950.²⁴ Před odjezdem se svou nemocnou manželkou ustanovil Wallace Toronto vedoucím misie v Československu Rudolfa Kubisku (*1903). Kubiska vedl i pražský sbor spolu se svými rádci Miroslavem Děkanovským a Jiřím Veselým. V Brně byl prezidentem Čeněk Vrba.²⁵

Bohatý život církve

Jak je v této církvi obvyklé, zahraniční misionáři sice pracují pro místní společenství a často se účastní jejich akcí, ale tvoří organizačně samostatnou skupinu. O životě samotné církve tak více vypovídají jiné tisky, než jsou výše zmíněné anglicky psané misionářské *Bulletiny*.

O velkém nasazení ve snaze etablovat církev Svatých posledních dnů v české společnosti v poválečném období svědčí časopis určený svatým i veřejnosti: *Nový hlas*. První číslo tohoto „Ústředního orgánu Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů v ČSR“ vyšlo 15. října 1945. Časopis měl formát A4 a vycházel na 16 stranách. Psán byl pouze česky. Vedoucím redaktorem byl Josef Roubíček, odpovědným redaktorem Svojmil Petránek; od 7. čísla 2. ročníku na toto místo nastoupil spisovatel Vladimír Thiele (1921–1997). První ročník obsahoval tři čísla, která vyšla od října 1945 do ledna 1946. Patrně kvůli přesáhnutí prvního ročníku do ledna následujícího kalendářního roku začal druhý ročník číslem 2. Vycházel od tohoto čísla s podtitulem „kulturně – náboženská revue“

a ročník obsahoval devět čísel (2–10). Třetí ročník (1947) měl podtitul „kulturně – náboženský měsíčník“ a vyšel ve 12 číslech zmenšeného formátu B5. Také čtvrtý ročník měl v odlišné grafické úpravě 12 čísel a stal se již posledním. V časopise (ale ani v jiných dostupných materiálech) není nic psáno o důvodech jeho zastavení.

Od prvního čísla časopis přinášel jak církevní, tak necírkevní témata. Necírkevní články působí (jak je v této době možné očekávat) velmi vlastenecky: obdiv je vyjadřován prezidentům Masarykovi i Benešovi, často citován je Komenský, píše se o Antonínu Dvořákově či Jožovi Uprkovi, v časopise jsou otištěny verše Františka Halase či Jaroslava Seiferta. Obsah odlehčují drobné zprávy z domova a z ciziny (často ze Spojených států), rubrika „domov“, kurs angličtiny na pokračování či rubrika humoru. Při listování časopisy nelze přehlédnout, že počet článků věnovaných nauce, etice nebo činnosti církve stoupá, až například v únorovém čísle roku 1948 jsou všechny

⇒ Dokončení článku na další straně dole v rámečku.

Wallace Felt Toronto

byl dlouholetý misijní prezident v Československu. Pocházel z mormonské rodiny ze samého centra mormonismu, města Salt Lake City v americkém státě Utah, a měl čtyři bratry a dvě sestry. Jako řadový misionář působil nejprve v Německu a pak (v letech 1929–1931) v Československu. Misionářem v Pardubicích a v Mladé Boleslavi byl v letech 1931–1932 i jeho mladší bratr Joseph (*1909).¹ Jako misijní prezident přijel Wallace Toronto se svou manželkou Marthou, která čekala druhé dítě, do Československa 1. 6. 1936 a ujal se úřadu. Každé dva roky pak manželé Torontovi museli žádat o povolení pobytu. Rodina těchto cizinců byla československými úřady bedlivě sledována a policejní agenti referovali například o platu, který misijní prezident dostával ze své vlasti. Strážníkům neuniklo ani to, že při zatemňovacím cvičení roku 1936 se v bytě Torontových svítilo. Martha Torontová byla za to o tři dny později strážníkem „přísně napomenuta a varována“.² Misie byla úředně uzavřena roku 1938, následujícího roku musel Toronto s ostatními misionáři opustit Československo.

Wallace F. Toronto se vrátil v červnu roku 1946, jeho manželka Martha dorazila s pěti dětmi až o rok později. Spolu s ostatními misionáři se Torontovi potýkali s poválečnou hmotnou nouzí;³ hned roku 1946 ale dostali k dispozici automobil Tatra,⁴ s nímž Wallace F. Toronto objížděl jednotlivé sbory. Také v této době museli manželé Torontovi žádat o prodloužení pobytu v Československu. Jejich poslední žádosti z 21. 2. 1950 už nebylo vyhověno.

S Marthou (*1912), rozenou Sharpovou a pocházející také z rozvětvené mormonské rodiny, se Wallace F. Toronto oženil roku 1933. Data a místa narození jejich dětí svědčí o dvojím domovu této rodiny: Prvorozená Marion (*1934) se narodila v Salt Lake City, druhé dítě Robert S. Toronto (*1936) a jeho sestra Carol (*1939) v Praze. Další dvě děti, Judith (*1941) a Allen (*1945) opět v Salt Lake City a poslední dítě, David (*1949) zase v Praze.

Toronto zůstal prezidentem misie v Československu až do smrti. V letech 1939–1946 a po roce 1950 v nepřítomnosti. Československo krátce navštívil jako turista v prosinci roku 1964 a v lednu a červenci 1965. Při druhé návštěvě roku 1965 byl ale komunistickými úřady zadržen, vyslýchán a vyhoštěn.

Wallace F. Toronto na úředním dokladu z roku 1950.

Martha Torontová s dětmi na úředním dokladu z roku 1949.

Poznámky

- 1 Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, Národní archiv, Toronto Josef.
- 2 Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941–1950, Národní archiv, karton 11674, signatura T 1680/3 Wallase (dokumenty jsou archivovány skutečně pod touto chybně napsanou signaturou – pozn. aut.).
- 3 MEHR, *Enduring Believers...* p. 140.
- 4 Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna...

⇒ Dokončení článku z předchozích stran.

články náboženské. Společenská témata (např. výročí Univerzity Karlovy, smrt Jana Masaryka a Edvarda Beneše) ovšem zůstávají v malé míře přítomna i nadále.

Mezi církevními články byla v prvních číslech velmi živá rubrika „Čtenáři píší – my odpovídáme“ (později „Redakce dostala poštu“). Redakci poskytovala možnost představit církev a bránit ji před nepřesnými či zastaralými informacemi (například o praktikování mnohoženství). Autory článků na náboženská témata (především vzdělavacích) byl apoštol Widtsoe, misijní prezident Toronto, další zahraniční představitelé církve, z Čechů hlavně Josef Roubíček a Jiří Veselý. Boj společenství svatých za místo ve společnosti je patrný v článku, v němž Josef Roubíček žádá rovnoprávnost všech církví, které v Československu působí.²⁶

Obraz běžného života církve podávají cyklostylované dopisy a zprávy určené členům církve. Vyplývá z nich například, že pražský sbor pořádal roku 1949 kromě nedělních bohoslužeb v pronajatých prostorách paláce YMCA také úterní přednáškové večery ve škole v holešovické ulici U studánky. Distribuoval také svým členům potravinové balíčky pro děti a vánoční balíčky pro mládež.²⁷ Kromě Prahy fungovaly sbory i v Plzni, Mla-

dě Boleslavi, Brně a Olomouci.²⁸ V Praze ve Strašnicích se konala pravidelná setkání Pomocného sdružení žen.²⁹

Na závěr

Dobové materiály prokazují, že nevelké společenství české Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů se s turbulence-mi válečné a poválečné doby vyrovnalo velmi dobře. Velkou zásluhu na tom má i podpora zahraničních misionářů; právě ti ale byli nejzranitelnějšími oběťmi obou totalitních režimů, které v popisaném období 1939–1950 uchvátily vládu nad Československem.

Poznámky

- 1 ŘEZNIČKOVÁ, Dana, Svatí v naší zemi, Dingir 4 (3), 2001, s. 20–21; MEHR, Kahlile, Svatí v Československu: jasnější den, *Liahona* 5 (3), září 1997, s. 10–15; VOJTÍŠEK, Zdeněk, „Před 90 lety byla založena misie církve mormonů v Československu“, *Náboženský infoservis* [online], 24. 7. 2019, URL: <https://info.dingir.cz/2019/07/pred-90-lety-byla-zalozena-misie-cirkev-mormonu-v-ceskoslovensku>.
- 2 REEVES, Daniel, Saints in Communist Czechoslovakia: Trial by Fire, *Selections from the Religious Education Student Symposium 2004*, Provo: Brigham Young University 2004, p. 159–174; GARDNER, Marvin K., Jiří a Olga Šnederflerovi. Dva čeští pionýři zblízka, *Liahona* 5, září 1997, s. 16–24.
- 3 Podle vzpomínek TORONTO, Martha, *A Cherry Tree behind the Iron Curtain. Authobiography*, překlad ve strojopisu, archiv SSSNNS, p. 22–24.
- 4 MEHR, Kahlile, Enduring Believers. Czechoslovakia and the LDS Church, 1884–1990, *Journal of Mormon History* 18 (2), 1992, p. 137.
- 5 Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, *Národní archiv*, Roubíček Josef.
- 6 ŘEZNIČKOVÁ, Svatí v naší zemi ... s. 20–21. Počet pokřtěných potvrzuje nedatovaná misionářská zpráva z archivu SSSNNS.
- 7 Zemský úřad Praha – spolkové záležitosti, *Národní archiv*, karton 1477, signatura 4409/40.
- 8 V archivu SSSNNS je 18 těchto pastýřských dopisů; jsou datovány od 20. října 1943 do 30. srpna 1944.
- 9 Datován je 15. dubna 1944.
- 10 Viz např. SCHLICHTSOVÁ, Jitka, „Setkání mormonů na Kněžší hoře u Karlštejna: oslavy 90. výročí mormonské misie v Česku“, *Náboženský infoservis* [online], 30. 7. 2019, URL: <https://info.dingir.cz/2019/07/setkani-mormonu-na-knezi-hore-oslavy-90-vyroci-mormonske-misie-v-cesku>.
- 11 MEHR, Enduring Believers... p. 139.
- 12 Uvedena jsou tato místa: Praha, Holešovice, Strašnice, Vinohrady, Brandýs, Mladá Boleslav, Mnichovo Hradiště, Plzeň, Česká Třebová, Královo Pole, Žabovřesky, Židenice, Olomouc, Přerov, Prostějov. – *Missionary Bulletin*, number six, Sept. 20, 1948, p. 3.
- 13 *Missionary Bulletin*, number one, Feb. 8, 1949.
- 14 *Missionary Bulletin*, number three, April 9, 1949, p. 2.
- 15 *Missionary Bulletin*, number three, April 9, 1949, p. 1.
- 16 *Missionary Bulletin*, number two, March 25, 1949, p. 4.
- 17 MEHR, Kahlile, Svatí v Československu: jasnější den, *Liahona* 5 (3), září 1997, s. 13–14.
- 18 *Missionary Bulletin*, number three, April 9, 1949, p. 2.
- 19 Zemský úřad Praha – spolkové záležitosti, *Národní archiv*, karton 351, signatura I-6-4590-1947.
- 20 MEHR, Svatí v Československu ... s. 14.
- 21 *Missionary Bulletin*, number five, July 15, 1949, p. 2.
- 22 Subjektivní líčení potíží, s nimiž se Američané v komunistickém Československu setkávali, poskytuje TORONTO, *A Cherry Tree ...* p. 25–27.
- 23 MEHR, Enduring Believers... p. 141.
- 24 MEHR, Svatí v Československu ... s. 14.
- 25 MEHR, Enduring Believers... p. 143–144.
- 26 ROUBÍČEK, Josef, Mormoni chtějí do rozhlasu..., *Nový hlas* 3 (4), 1947, s. 2.
- 27 *Zpráva členům*, čís. 6, 20. XII. 1948, archiv SSSNNS.
- 28 *Zpráva členům*, čís. 3, 20. května 1948, archiv SSSNNS.
- 29 Vyplývá to ze dvou pozvánek v archivu SSSNNS.

Medailonek autora je na straně 93.